

I spåren efter de sista mammutjägarna

Den arkeologiska undersökningen vid Skatmossen under åren 2000 och 2003

*Arkeologisk förstudie av fornlämning RAÄ nr 114,
Åsby 1:4 , Ås socken, Varbergs kommun, Halland*

Bengt Nordqvist

Innehåll

Ett stort tack	3
Inledning och bakgrund.....	4
Områdets topografi och fornlämningar	6
Målsättning och metod	9
Undersökningresultat	11
Diskussion	13
Sammanfattning	18

Referenser.....	19
Administrativa uppgifter	20

Bilagor

1. Rutbeskrivning	21
2. Fyndlista	22
3. Projektorganisation och genomförande.....	26
4. Schaktplan över undersökning år 2000	28

Omslagsbilden visar en flintspets som påträffades vid den arkeologiska undersökningen år 2000

Ett stort tack

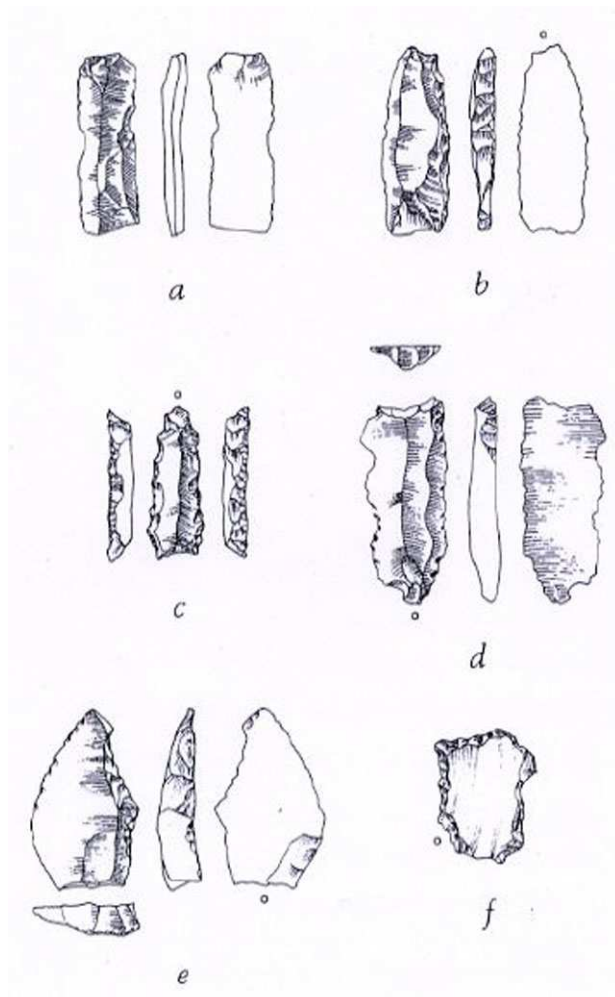
Undersökningen år 2000 var en mycket stor framgång. De arkeologiska resultat som erhöles i samband med grävningen blev större än förväntat. Vi lyckades med att finna fyndmaterial i de låglänta partierna som hade påverkats av havets vågor. Dessutom lyckades vi gräva fram flintföremål som låg kvar på samma plats som de lämnades för 13000 år sedan. Aldrig tidigare hade en så gammal boplatz grävts fram i Sverige. Det är utan tvivel den mest omtalade arkeologiska undersökningen under det gångna året (se även under rubriken förmedling). Dessa banbrytande insatser hade aldrig varit möjliga utan två parter. Det var dels Brita och Sven Rahmns Stiftelse som gjorde det möjligt att finansiera en utgrävning, bearbetningen av dess fyndmaterial och avrapporteringen av densamma. Såsom projektledare vill författaren härmed framföra sitt stora tack till Brita och Sven Rahmns Stiftelse. Den andra partnern i detta forskningsarbete har gjort en mycket stor arbetsinsats och det är medlemmarna från Varbergs fornminnesförening som deltagit i utgrävningsarbetet (se bilaga 3). Utan dess stöd och då inte minst från Bengt Bengtsson och de båda Göran Bengtsson samt Marianne Nyqvist. Ett speciellt tack vill jag rikta till Göran Bengtsson som har bidragit med i stort sett alla foton och kartbilder.

Inledning och bakgrund

De allra äldsta stenåldersboplatserna utgör en av de mest spektakulära fornlämningskategorierna i Västsverige. Ur forskningshistorisk synvinkel tillhör de samtidigt de mest omdebatterade vetenskapliga rönen. Redan på 1930-talet då den första överlagrade stenåldersboplatsen påträffades vid Sandarna i Göteborg påbörjades denna diskussion om tillförlitligheten beträffande åldersbestämningen av de allra äldsta bosättningarna. Denna debatt mellan framför allt forskarkollegor från Danmark och Skåne accentuerades allteftersom, för att vara som mest livlig under 1960-70-talet. Denna diskussion var mycket märklig eftersom de sydsandinaviska kollegorna accepterade att vissa av föremålen, som exempelvis typen av pilspets, var av den allra äldsta typen av pilspets. Detta stod i kontrast till andra föremål, som exempelvis skivxor, vilka inte ansågs ha den antagna höga ålder. Denna diskussion resulterade i att inget föremål kunde anses ha denna höga ålder. En slutsats som de västsvenska forskarna inte kunde acceptera. Denna konflikt varade i 30 år. Först vid ett symposium vid Kalundborg i Danmark år 1993 återförenades de västsvenska forskarna med sina Skandinaviska kollegor. De Västsvenska forskarna fick för första gången full acceptans för sin datering av äldsta stenåldersboplatserna. "Stridsyxorna lades ner" för första gången på hela 1900-talet. Ett av seklets största trendbrott hade skett inom den arkeologiska forskarvärlden i Skandinavien.

Det är i skenet av ovanstående redogörelse som undersökningarna vid Skatmossen skall ses. Stenåldersboplatsen vid Skatmossen har varit känd sedan mitten av 1980-talet men det först under de senaste åren som det har varit intressant att lyfta fram boplatsen och presentera den för en större forskarkrets.

De första föremålsfynden från Skatmossen påträffades av dagbarn på utflykt år 1983. Ett av dagbarnen hade hittat flintor. Denne visade flintföremålen från platsen för amatörarkeolog Bengt Bengtsson. Han insåg genast att det var ett intressant fynd och gick själv upp och inspekterade fyndplatsen. Strax därefter berättade Bengt Bengtsson om fyndet för undertecknad.

Figur 1. Insamlade fynd från Skatmossen. a. spånfragment, b. längsretuschad spets, c. borrarspets, d. stickel, e. spets, f. stickel.

Tillsammans gick vi upp till den högt belägna åkerterrassen. Åkern var plöjd och harvad, så det var de bästa tänkbara förhållanden för att göra ytterligare fynd. Tillsammans insamlade vi ytterligare några flintföremål. Samtidigt kunde vi konstatera att flintorna inte låg spridda över hela åkerytan utan samlade på krönpartiet av åkern. Ett annat viktigt konstaterande var att flintföremålen var rundnötta, dvs svallade av havets vågor. Därigenom kunde en viktig slutsats dras och det var att de som hade vistats på denna plats hade bearbetat flintorna under en period då havet hade nått upp till detta höglänta parti av berget. Eftersom platsen låg så högt var det enkelt att konstatera att bosättningen inte bara var gammal, utan *mycket gammal*.

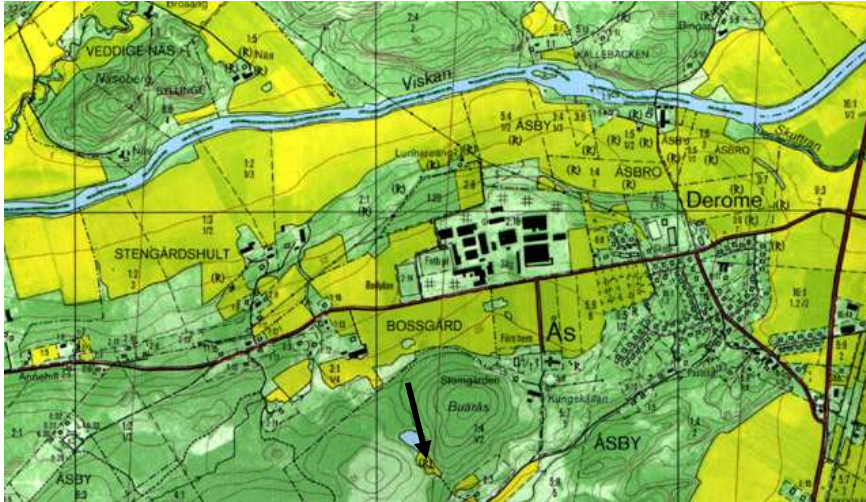

Figur 2. Bengt Bengtsson vid undersökningen av boplatsen vid Skatmossen

Vid denna tidpunkt antogs det som sannolikt att det rörde sig om den äldsta kända bosättningen i Sverige och en av de äldsta i Norden. Först drygt femton år senare visade det sig vara lämpligt att gå vidare med denna lokal.

Områdets topografi och fornlämningar

Fornlämning RAÄ nr 114 är beläget inom det nordhalländska sprickdalslandskapet. De höga urbergen är genomskurna av ådalar. Den generella bild av dessa ådalar är utifrån de geologiska förutsättningarna mycket att likna vid det bohusländska landskapet. Flera forskare har tidigare just påpekat att denna del av Halland utgör den sydligaste utlöparen av det bohusländska skärgårdslandskapet. Söder om Varberg övergår kustlandskapet till att karaktäriseras av en lerslätt som direkt möter havet. I detta lerslättsskap saknas skärgården helt. Trakten kring Veddige och Derome präglas av Viskans lopp i dalbotten och de höga urbergen som omger dalgångarna. I foten av bergen och i sluttningarna förekommer sand- och grusavlagringar. Längst ner i dalgångsbotten dominerar leravlagringar.

Figur 3 Utsnitt ur den gula kartan. Skatmossen är markerad med en pil.

Boplatsen vid Skatmossen uppvisar en närtopografisk miljö som är typisk för dessa tidiga kustbosättningar. Först och främst så finns tillgång till två skilda stränder. Vid Skatmossen förekommer dessa stränder åt norr respektive åt söder. Den södra stranden har haft ett visst skydd av den stora ö som fanns vid denna tid söder om Skatmossen (se figur 11). Därigenom har inte de värsta vågorna kunnat nå fram till boplatsen.

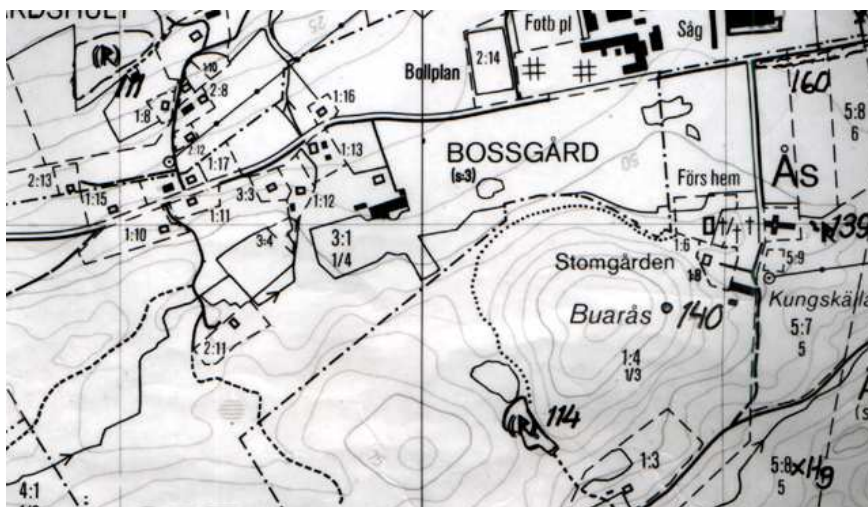
Figur 4 Översiktsbild över "lagunen" som i dag är ett mindre tjärn

Åt norr har funnits en mycket skyddad hamnmiljö. I denna riktning har inte funnits en intilliggande ö som fungerat som en vågbrytare. Däremot har bergsformationen vid Skatmossen bildat en naturhamn som kan liknas vid en lagun med naturliga ”pirar” (se figur 4 och 5). Innanför dessa ”pirar” har det alltid funnits en lugn hamnmiljö. Motsvarande närtopografi med två hamnar varav en är utformad som en hamnlagun förekommer även vid andra senpaleolitisk boplatser som exempelvis vid Stretered och Glimsås nr 57. Det förefaller vara ett viktigt kriterium med dessa hamnmiljöer för dessa tidiga bosättare.

Figur 5. Detaljfoto över ”lagunen”. Notera höjdryggarna som fungerat likt naturligt formade pirar

Fornlämningarna kring Skatmossen har en ganska vid kronologisk spännvidd. Huvuddelen av fornlämningarna är samlade på de större grusiga terrasserna som omger bergsslutningen åt norr. Här förekommer stenåldersboplatser från äldre stenålder (RAÄ nr 113) där det påträffats mikroliter, lihultyxor, men också fyndmaterial från mellanneolitisk tid dvs yngre stenålder. I anslutning till förra boplatser finns lämningar från yngre stenålder (RAÄ nr 112), vilken utgörs av ett mellanneolitiskt fyndmaterial. På platsen har insamlats cylindriska spånkärnor, slipade flintyxor etc

Figur 6. Utsnitt ur den ekonomiska kartan med fornlämningar markerade.

Betydligt yngre utgör de gravlämningar som påträffats (RAÄ nr 26, 27). De utgörs av högar samt fyndplats för en gravurna. Vid Ås kyrka har även en större hög grävts ut i samband med en arkeologisk utgrävning. I denna påträffades ett rikt fyndmaterial från yngre järnålder. Direkt nordost om Derome såg, i slutningen ner mot Viskan påträffades skadade gravar. I en av dessa påträffades en välbevarad dräktpänne i form av en spännbuckla. Ytterligare en arkeologisk undersökning har utförts vid RAÄ nr 160. Vid dessa undersökningar frilades diverse anläggningar, bl.a. stolphål och gropar. Till de yngsta lämningarna utgör sannolikt den fossila åkeryta (RAÄ nr 136), väghållningsstenarna (RAÄ nr 95, 138 och 139) samt kvarngrunden (RAÄ nr 140).

Målsättning och metod

I den fortsatta diskussionen är marin anpassningen ett centralt begrepp. Det specifika för just Västsverige är dess förhållandevis rikliga förekomst av tidiga bosättningar längs den marina miljön. Spännvidden i tid är också förhållandevis omfattande. De äldsta bosättningarna kan ungefärligen dateras till ca 13 000 BP. De yngsta lämningarna förefaller sträcka sig fram till 9 500 - 9600 BP. Därefter finns en övergångsfas i ca tre hundra år, som förefaller vara en successiv anpassning till en boreal miljö.

Under denna tidsperiod på ca tre och ett halvt tusen år sker en kraftig omdaningsprocess. Under de första tretusen åren dominerar inlandsisens närvaro och det arktiska klimatet. De sista femhundra åren kännetecknas däremot av inlandsisens tillbakagång och att klimatet blir drastiskt varmare. I övergångsfasen börjar även uppträda en stor mängd nya arter inom både fauna och flora. Genomgående för hela denna tidsperiod är att bosättningarna enbart förekommer i den marina miljön. I Västsverige förefaller det som att de eventuella resurser som funnits tillgängliga på

det tillgängliga fastlandet inte har varit speciellt intressanta att exploatera. Parallellt med avsmältningen sker även en kraftig landhöjning (se figur 9). Denna resulterar i en kontinuerlig förändrad strandlinje och havstopografi. Vilket får som konsekvens att landmassan ständigt ökar. Längs skärgården bildas hela tiden nya grynnor, skär och öar.

På grund av inlandsisens förlopp under avsmältningen frigörs de norra och södra delarna av kustområdet under skilda tidsperioder. En sådan generell bild är att kustområdet friläggs från söder upp mot norr. Vilket innebär att i ett äldsta skede kan de södra delarna utnyttjas av fångstmän, samtidigt som den norra hälften av kusten ligger helt täckt av inlandsis. En viktig *generell* aspekt i den fortsatta forskningen berör frågeställningar kring bosättningsmönster. I dagsläget finns en vag uppfattning beträffande var de olika boplatserna belägna i den dåtida skärgården. Motsvarande begränsad kunskap omfattar även fyndmaterialen på de olika lokalerna. En stor oklarhet finns även beträffande vilka aktiviteter som förekommer och var de har utförts, samt om det förekommer anläggningar som hyddbottnar etc?

Figur 7 Boplatsen grävdes i en meter stora rutor med skärslev och fyllfat.

En *specifik* aspekt beträffande den arkeologiska undersökningen på Skatmossen är hur fynden fördelas i över ytan liksom inom de skilda lagren. De tidigare kända fynden från denna lokal har påträffats vid ytbesiktning av markytan. Det fanns inför undersökningarna en stor osäkerhet angående fyndens utbredning i såväl plan som dess placering i lagerföljden. Andra aspekter är också om det går att avgöra om flintorna

är bearbetade på plats eller om de enbart är hittransporterade samt om det förekommer anläggningar som explvs hyddbotten.

Eftersom platsen inte är hotad av exploatering utfördes en minimal undersökning av den förmodade boplatsytan. Den genomgående grävmetoden var rutgrävning. Undersökningen har dokumenterats med sedvanlig handritade schaktplaner och profiler, men undersökningen kommer att dokumenteras med hjälp av Intrasis. Rutgrävning utfördes med skärslev och fyllfat. Ett mindre antal rutor förlades tillsammans för att få fram en yta. Ett försök gjordes därmed att söka finna efter hyddor. Fyndplatsen för redskapen som påträffades ritades in på planen.

Undersökningsresultat

Under en vecka i april 2000 undersöktes delar av Skatmosseboplatsen. De tidigare påträffade flintmaterial hade endast plockats upp från markytan. Det var flintor som hade förflyttats runt, på grund av plogen. Om det fanns flintor som låg i ursprungligt läge under ploglagret var okänt innan utgrävningen. Oklart var också boplatsens utbredning. I det rutnät som hade lagts ut över boplatsytan grävdes 27 st 1 x1 m stora rutor. Initialt lades rutorna glest över boplatsytan. Dessa provrutor grävdes som enstaka spridda rutor i de olika närtopografisk miljöer som fanns på platsen. Det var i den flacka sluttningen åt söder, på det lilla krönläget samt i nordsluttningen. Vilket nämnts tidigare så var det ej möjligt att göra några provrutor i öster och väster efter det i dessa partier förekom berg i dagen.

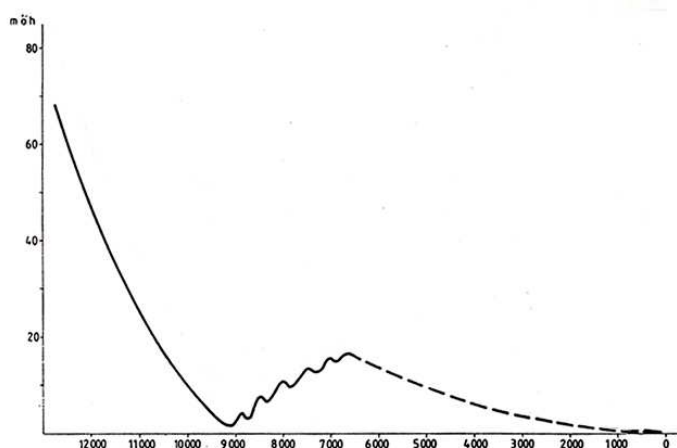

Figur 8. Över den forna åkerytan lades ett glest koordinatnät. Spridda rutor grävdes över sadelläget.

Under den arkeologiska utgrävningen visade det sig tydligt att flintförekomst, lagerföljd och graden av svallning skilde sig markant åt inom den grävda ytan. Successivt växte fram en allt klarare bild över denna stenåldersboplat. Utvärderingen av de grävda provgroparna som låg glest fördelade över undersökningsytan visade på intressanta resultat. På krönläget förefaller finnas ett flintmaterial som är beläget opåverkat av plogen och ligger kvar på ursprunglig plats i det underliggande sand- och gruslagret. Dessa flintor är inte svallade och saknar en gul/vit patina. Däremot uppvisar flera flintor tecken på att vara skadade av kraftig köld. I detta parti påträffades flintorna i ett sand- och gruslager som inte varit utsatt för vågornas kraft. Därigenom förekom inte heller sand- och gruslagret sorterade i olika storleksfraktioner. I detta lager låg alla fraktioner samlade huller och buller om vartannat. Det innebar att alla storleksfraktioner från stenmjöl, till sand och grus samt större stenar låg blandat om vartannat i samma lager. De flintor som människorna ursprungligen hade lämnat efter sig låg i de övre fem centimetrarna av detta sand- och gruslager.

De flintföremål som påträffades i sydslutningen var i mer eller mindre utsträckning svallade. Flintorna påträffades också i sand- och gruslager som visade att de hade varit utsatta för vågornas kraft. I denna sluttning förekom sand- och grus sorterat i olika storleksfraktioner. Denna sortering var ett resultat av olikartad intensitet hos vågornas rörelseenergi. I detta parti påträffades flintor ner till ett djup av knappt en meter.

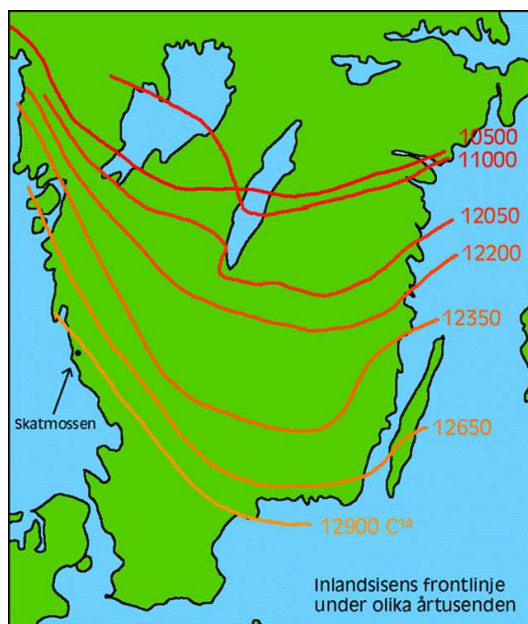
Flintmaterialet från den norra slänten hade också varit utsatta för vågornas kraft. Intensitet hade dock inte varit så stor. Sand- och gruslagret var inte så omfattande som på den södra sidan. Flintorna uppvisade inte heller samma tecken på kraftig svallning. Mängden flintföremål var dock betydligt färre i denna del av boplatsoområdet.

Figur 9 Strandförskjutningskurvan för Veddigeområdet (Påsse 1988). Skatmossen är belägen på en nivå av drygt 65 möh.

Diskussion

Det specifika för just Västsverige är dess förhållandevis rikliga förekomst av tidiga bosättningar längs den marina miljön. Spännvidden i tid är också förhållandevis omfattande. Vilket framgick av tidigare redogörelse så kan de äldsta bosättningarna ungefärligen dateras till 13 000 BP. De yngsta lämningarna förefaller sträcka sig fram till 9 500 - 9600 BP. Därefter finns en övergångsfas, som förefaller vara en successiv anpassning till en boreal miljö. Denna period pågår i ca tre hundra år.

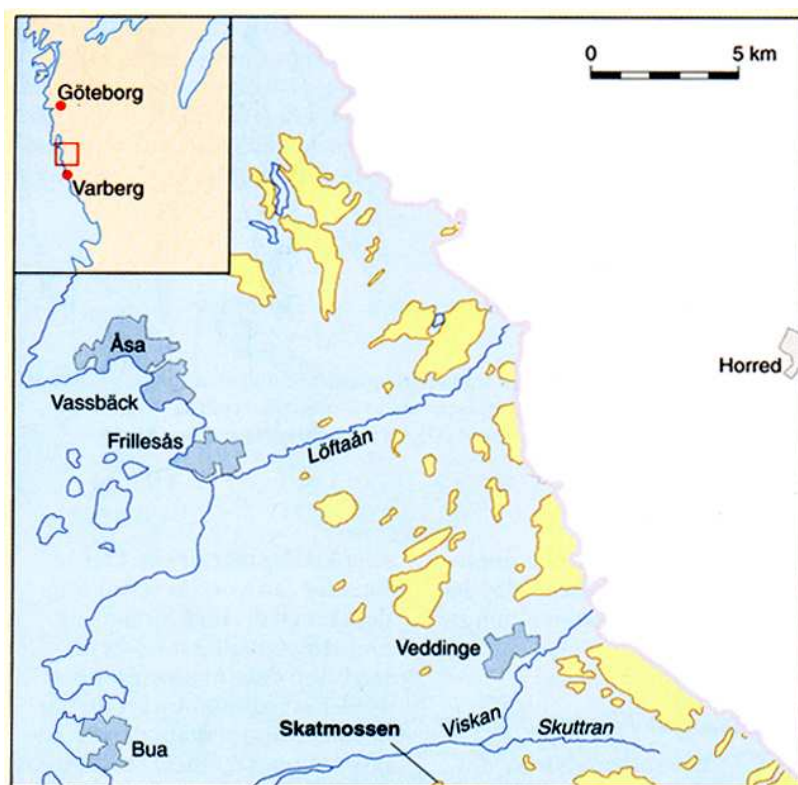

Figur 9. Inlandsisen olika stadier. Det tidigast frilagda området utgörs av Skåne och Hallands kustzon. Notera Skatmossens belägenhet strax väster om isranden.

Orsaken till att vi kan datera Skatmossen till denna höga ålder är orsakad av att delar av flintmaterialet är svallat, dvs rundnött av havets vågor. En ingående redogörelse kring dessa förhållanden har gjorts i föregående avsnitt. Beroende på att flintorna är svallade är det möjligt att påstå att en bosättning fanns på platsen samtidigt som havet stod på denna höga nivå. Tack vare Tore Pässe's strandförskjutningskurva för området är det möjligt att avgöra när havet stod på denna nivå (Pässe 1988). Kurvan visar att det är endast då havet stod som högst (65 möh) dvs för 13 000 år sedan som flintorna skulle kunna bli svallade av havets vågor (se figur 8).

Under denna tidsperiod på ca tre och ett halvt tusen år sker en kraftig omdaningsprocess. Under de första tretusen åren dominerar inlandsisens närvaro och det arktiska klimatet. De sista femhundra åren kännetecknas däremot av inlandsisens tillbakagång och att klimatet blir drastiskt varmare. I övergångsfasen börjar även uppträda en stor mängd nya arter

inom både fauna och flora. Genomgående för hela denna tidsperiod är att fyndlokalerna enbart förekommer i den marina miljön. I Västsverige förefaller det som att de eventuella resurser som funnits tillgängliga på det tillgängliga fastlandet inte har varit intressanta att exploatera. Parallellt med avsmältningen sker även en kraftig landhöjning. Denna resulterar i en kontinuerlig förändrad strandlinje och havstopografi. Vilket får som konsekvens att landmassan ständigt ökar. Hela tiden bildas nya grynnor, skär och öar.

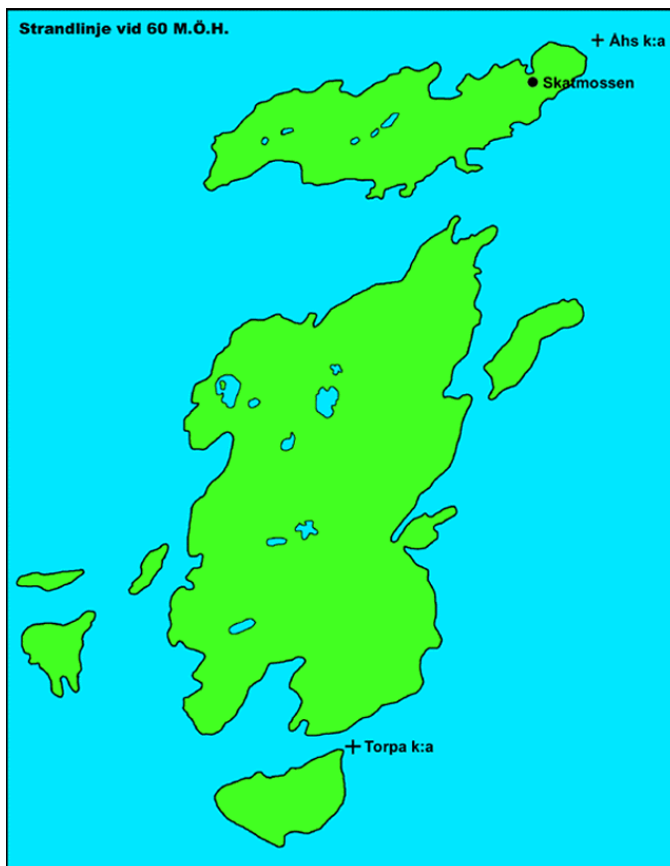

Figur 10. Skatmossen har legat alldeles invid inlandsisen. Det vita fältet på bilden återger inlandsisens utbredning för 13 000 år sedan (Nordqvist 1998).

Under dessa tre och halvt tusen år påverkas kustmiljön på avgörande vis av den smältande inlandsisen. I samband med avsmältningen frigörs enorma mängder av sötvatten. Detta söta och kalla vatten förs västerut under sommarmånaderna, via älvar och fornväterns utlopp, till det salta havet som motsvaras av dagens Kattegatt och Skagerak. När detta näringsrika sötvatten blandas med saltvattnet bildas en oerhört rik vattenbiotop. Den stora mängden skalgrusbankar, som förekommer från Kungsbacka i söder till Strömstad i norr, är tydliga bevis för denna rika havsmiljö. Uddevalla, och trakten väster därom, hyser det största antalet men även de mest omfångsrika skalgrusbankarna. Under sommarmånaderna bör denna trakt ha varit en av eller kanske rent av den mest rika havsbiotopen överhuvudtaget inom den norra delen av

Atlantregionen. Denna havsmiljö, som antas ha "kokat av plankton" bör ha lockat till sig såväl fisk, val, säl, havsfågel m.fl. havslevande djurarter. I synnerhet under sommarhalvåret, då de enorma mängderna smältvatten pressade sig ut i västerhavet, bör de lekande djurarterna ha sökt sig till denna skärgård där det fanns obegränsade mängder föda.

På grund av inlandsisens förlopp under avsmältningen frigörs de norra och södra delarna av kustområdet under skilda tidsperioder. En sådan generell bild är att kustområdet friläggs från söder upp mot norr. Vilket innebär att de södra delarna kan utnyttjas av fångstmän, samtidigt som den norra hälften av kusten ligger helt täckt av inlandsis.

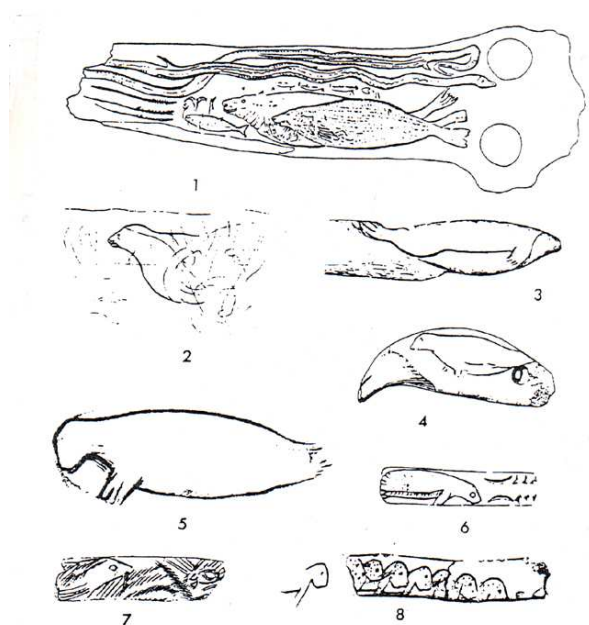

Figur 11 En ö i en arktisk skärgård. Boplatsen vid Skatmossen har legat i skydd av den söder om liggande ön. Norr om boplatsen kan vi skymta den skyddande "lagunen".

De äldsta spåren av mänsklig bosättning finner vi i Halland och Skåne. En handfull bosättningar som är äldre än 11 000 BP har påträffats i detta område. Däremot något senare, dvs för ca 10 000 år sedan, finns den stora mängden pionärbosättningar anhopade i mellersta Bohuslän. Dess utbredning sammanfaller ganska väl med området där huvuddelen av det dåtida smältvattnet har mött det salta havsvattnet. En faktor som måste ytterligare ha förhöjt de gynnsamma villkoren och därmed attraktionskraften för de havslevande djurarterna. En ytterligare faktor

utgjorde att sammanblandningen av de olika vattentyperna skedde i en skärgård. Därigenom skapades en extremt mångfacetterad havsbiotop eftersom vattnen hade att passera sund, grynor, skär, djupa och grunda havsvikar. Detta med en stor mängd skilda havsströmmar, djup, havstopografier, botten typer etc skapade en fantastisk mosaik av skilda livsbetingelser.

För att återvända tillbaka till Skatmossen, så är det uppenbart att denna bosättning har varit belägen på en ö i en arktisk skärgård (figur 10 och 11). Platsen har legat inom synavstånd till inlandsisen (se figur 10). Sannolikt har platsen besökts enbart under sommarhalvåret. Det är under denna årstid som den stora mängden havslevande djurarter har ansamlats i området. Under vinterhalvåret har dessa grupper av jägare och samlare och fångstmän, med största sannolikhet förflyttat sig söderut till området kring exempelvis nuvarande Hamburg. I denna region har det funnits goda möjligheter att jaga ren. Ett motsvarande säsongsförflyttande mönster har varit skönjbart in i historisk tid på Grönland.

The seal in the mobile art of French Palaeolithic: 1 Montgaudier; 2 La Madeleine; 3 Isturitz; 4 Duruthy; 5 Brassempouy; 6 Gourdan; 7 La Vache; 8 Abri Morin. From Sonnevile — Bordes & Laurent 1983.

Figur 12. Exempel på ristningar av säl på olika ben och hornföremål från de paleolitiska grottorna i Frankrike (Cleyet-Merle m.fl. 1995).

Utifrån de lämningar som påträffats från paleolitisk tid i de franska grottorna är det skönjbart att ett liknat säsongsförflyttande redan existerande under paleolitikum. Dock antas förflyttningen skett mellan centrala Frankrike och den dåvarande Atlantkusten alternativt Medelhavet (Cleyet-Merle m.fl. 1995). Sträckan som dessa människor

har förflyttas sig har varit ca 200 km. Det skulle i Sydfrankrikes fall kunna ha varit en säsongsmässig förflyttning mellan kust och inland. En förflyttning som pågått flera tusen år innan det sker en bosättning vid Skatmossen. I de franska grottorna har påträffats även bl.a. musselskal och sälben, men det mest spektakulära fyndmaterialet från de franska grottorna är dock ristningarna. Det förekommer ristningar av sälar på knappt ett tiotal benföremål. På själva grottväggarna finns exempel med ristningar av plattfisk och garfågel. Den mest fantastiska är en ristning där en säl stirrar på en vildhäst.

Ett centralt problem beträffande Skatmossen är möjligheten att relatera fyndmaterialet till övriga fynd från Kontinentaleuropa. Rent typologiskt hör fyndmaterialet samman med Sen-Magdelaine. De närmaste lokalerna är att söka i Belgien (Straus 2000). Just i slutet eller under början av Bölling, dvs för 13000 år sedan sker en expansion av bosättningar. I samband med en temperaturhöjning sker en förändring i naturlandskapet som i sin tur påverkar bosättningsmönstret. Sannolikt skall det förändrade bosättningsmönstret ses i skenet av dessa förändrade livsbetingelser.

Table II: Comparision between the approximate datings od the first occurence of certain species in Denmark and Sweden.

Species	Earliest record approx. BP	
	In Sweden ¹	In Denmark ²
<i>Mammuthus primigenius</i>	13300	13000
<i>Rangifer tarandus</i>	11700	12500
<i>Canis lupus</i>	no finds	12500
<i>Megaloceros giganteus</i>	11500	11500
<i>Alces Alces</i>	12400	11500
<i>Ursus arctos</i>	no finds	11500
<i>Castor fiber</i>	?	11500
<i>Bos primigenius</i>	10120	10000
<i>Bison bonasus</i>		
<i>arbustrotundrarum</i>	9500	10000
<i>Equus ferus</i>	11200	10000
<i>Cervus elaphus</i>	9400	9700
<i>Capreolus capreolus</i>	9400	9700
<i>Sus scrofa</i>	9400	9700

¹ According to our datings and compilations.

² According to Aaris-Sørensen (1992).

Figur 13. Schema över dateringen av olika djurarter från senpaleolitikum (Liljegren 1996a)

En spännande aspekt kring bosättningen vid Skatmossen berör den samtida faunan. På kontinenten existerar samtidigt de sista arterna av megafaunan. Den tidigare biotopen som megafaunan har levt i samexistens med håller på att försvinna. Samtidigt som nya djurarter vandrar norr ut, så beblandas dessa med exempelvis de sista mammutarna. De sista mammutarna försvinner från Sydsandinavien för ca 13 000 år sedan och ca 12 000 från Storbritannien (Liljegren m.fl.

1996a). Vi kan inte påstå att de som har besökt Skatmossen också har jagat mammut men klart är att om de under vinterhalvåret vistades på den norra delen av den europeiska kontinenten, så vistades de inom samma område som de sista mammutarna.

Sammanfattning

I maj månad år 2000 utförde Bengt Nordqvist, institutionen för arkeologi, vid Göteborgs Universitet en arkeologisk forskningsundersökning vid Skatmossen (RAÄ nr 114). Undersökningen skedde i samarbete med Fornminnesföreningen i Varberg och Riksantikvarieämbetet UV VÄST. Projektet kunde genomföras genom medel från Brita och Sven Rahmns Stiftelse.

Vid undersökningen kunde konstateras att det förekom ett bevarat flintmaterial som var svallat (i de lägre partierna av boplatssytan) och flintor som inte vara svallade (i krönläget). Vid utgrävningen påträffades en flintspets, ett kärnborr, en avslagskrapa, enstaka spånkärnor och avslagskärnor, enstaka spån samt flintavslag. Vi kunde under grävningens gång konstatera att de lägre partierna av bosättningsytan har varit utsatta för havets vågor, medan krönläget har varit opåverkat. Utifrån strandförskjutningskurvan för området kan bosättningen dateras till en ålder av ca 13 000 år. Det är en tidsperiod då de sista mammutarna fortfarande strövar omkring i den norra delen av Kontinentaleuropa.

Referenser

- Cleyet-Merle, J.-J. and Madelaine S., 1995 Inland evidence of human sea coast exploitations in Palaeolithic France. I *Man and sea in the mesolithic* Coastal settlement above and below present sea level. Fischer A. (red.). Proceedings of the International Symposium, Kalundborg, Denmark 1993. Oxbow Monograph 53
- Larsson, L., 1996, The Colonization of South Sweden during the Deglaciation I *The Earliest Settlement of Scandinavia* and its relationship with neighbouring areas, Lars Larsson (red.),. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°. No 12. Lund.
- Liljegren, R., & Ekström, J., 1996 The terrestrial Late Glacial Fauna in South Sweden. I Lars Larsson (ed.),. *The Earliest Settlement of Scandinavia* and its relationship with neighbouring areas, Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°. No 12. Lund.
- Liljegren, R., & Lagerås, P., 1996. Från mammutslätt till kohage. *Djurens historia i Sverige*. Lund.
- Nordqvist, B. 2000 Coastal Adaptations in the mesolithic. A study of coastal sites with organic remains from Boreal and Atlantic periods in Western Sweden. Appendix: Eva-Lena Larsson. *GOTARC. SERIES B. GOTHENBURG ARCHAEOLOGICAL THESIS. No 13*.
- Nordqvist, B., 1999 Tidiga kustbosättningar i Västsverige. I *Arkeologi i Norden* (red. G. Burenhult)
- Nordqvist, B., 1999 The Chronology of the Western Sweden Mesolithic and Late Paleolithic. I *The Mesolithic of Central Scandinavia* (ed. J. Boas). Universitetets Oldsaksamlings Skrifter, Ny rekke nr 2.
- Nordqvist, B. 1997 Västsveriges mesolitikum. I *Överregionalt-regionalt, södra Sveriges stenålder speglat genom UV-undersökningar*. (red. M. Larsson och E. Olsson). Riksantikvarieämbetet Arkeologiska Undersökningar Skrifter nr 23.
- Nordqvist, B. 1996 Senpaleolitiska jägare och fångstmän längs norra och mellersta Hallandskusten. *Utskrift 5*. Stiftelsen Hallands läns museer.
- Nordqvist, B. 1995 The Mesolithic settlements of the Swedish westcoast. With special emphasis on chronology and topography of the coastal settlements. I *Man and sea in the mesolithic* Coastal settlement above and below present sea level. Fischer A. (red.). Proceedings of the International Symposium, Kalundborg, Denmark 1993. Oxbow Monograph 53.
- Påsse, T., 1988 *Beskrivning till jordartskartan*. Kungsbacka SO/Ullared SV. Serie Ae. Nr 86.
- Straus, L. G., 2000 Coming out from the cold. I *Regional approaches to adaptation in the Pleistocene Western Europe*. Peterkin G. L., & Price H. A. BAR S-896, 2000.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr och datum för beslutet: 220-2848-00, 2000-04-12.

Undersökningstid: 16–20 maj 2000.

Projektgrupp: Bengt Nordqvist (Projektledare).

Undersökt yta: 27 m².

Läge: Ekonomiska kartan, blad 6B 0h.

Koordinatsystem: Rikets

Höjdsystem: RT 90

Fynd: Fnr 1–49.

Bilagor

Bilaga 1. Rutbeskrivning

Rutorna X 134-147 Y 120-139. Lagerföljd: matjord 0,3m, grusig sandig morän (och rikligt med större sten) >0,2 m. I dessa sand- och gruslager förekom blandat de fina, nästan dammlika sanden tillsammans med grövre sten.

Rutorna X 111-129 Y 109-120, Lagerföljd: matjord 0,3m, grusig sandig morän (även här rikligt med större sten) >0,5m. Till skillnad mot de tidigare nämnda sand- och gruslagren så är det uppenbart att denna lagerföljd är ett resultat av havets påverkan. Sand- och gruslagren saknar här de finare partiklarna. De som förekom i de högläntare delen av åkerområdet.

Figur 14. Spånkärnan liggandes på fyndplatsen (In situ).

Bilaga 2. Fyndlista

Figur 15. Avslagsskrapan påträffades direkt på alvytan.

Avslag= flintavslag, natur.= naturformad flint, SV=svallad

Fynd nr	X Y /Pg nr	Lager/stick	Fyndkategori flinta/antal
1	111 120	1	Avslag SV /1 natur./6
2	112 109	2/1	Avslag SV/1 natur/5
3	112 114	1	Avslag SV/1 Natur /15 Kvarts/1 Horn?/1
4	112 114	2/1	Natur./6
5	114 120	1	Natur/4 Avslag bergskristall/1
6	114 120	2/1	Avslag SV/2 Natur./12
7	119 114	1	Natur/2
8	119 114	1	Avslag SV/1 Natur./ 9
9	119 120	1	Kärnborr/1 Natur./ 12 Avslag kvarts/1
10	119 120	2/1	Avslag/3 Natur./4
11	120 114	1	Natur/ 1 lösfynd

12	122 139	2/1	Avslagskärna/1 Natur./ 2
13	129 120 Pg 4	1	Avslag/1 Natur/5 Kvartskärna/1
14	129 120 Pg 4	2/1	Ret. avslag/1 Avslag/1 Natur./8 Kvarts splitter/1
15	129 120 Pg 4	2/2	Avslag SV/ 2 Natur./4
16	129 120 Pg 4	2/7 (75-80 cm djup)	Avslag /2 Natur./3
17	139 120	1	Avslag SV/1 Avslag kvarts/1
18	139 120	2/1	Avsl./spån- kärna/1 Natur./1
19	140 124	1	Natur./12
20	140 124	2/1	Spån SV/1 vackert
21	141 124	1	Avslag/1 Natur/3
22	141 124	2/1	Avslag/1 Vackert
23	142 121	1	Natur./1
24	142 124	1	Natur/5
25	143 120	2/1	Avslag/2 Slagen flinta/1 Avslag kvarts/2 Kol/1
26	143 121	1	Avslag kvarts/1 Natur./7
27	143 121	2/1	Avslagsskrapa/1 Avslag/1 Splitter/1
28	143 124	1	Avslag/1
29	143 124	2/1	Avslag kvarts/1 Natur./4 Vackra klumpar
30	144 123	1	Natur./5
31	144 123	2/1	Natur./3

	145 124	1	Spån/1 Slagg?
32	144 124	1	Natur/7
33	144 124	2/1	Avslag/1 Natur/3 En klump med prövoslag
35	144 125	1	Natur/8
36	144 125	2/1	Avslag/1
37	145 120	2/1	Natur./1
38	145 123 Pg 16	1	Avslag/1 Avslag kvarts/1 Natur/6
39	145 123 Pg 16	2/1	Spånkärna/1 Natur/2 1 m- prövoslag
40	145 124	2/1	Spets/1 Stickel?/1 Avslagskärna/1
41	145 125	2/1	Natur/1
42	145 130	2/1	Spånlikn.avslag/ 1
	145 129	1 och 2/1	Inga fynd
43	145 134	1	Natur/11
44	145 134	2/1	Natur/2
45	145 139	1	Natur/7
46	146 124	1	Natur/2 Avslag kvarts/1
46	146 124	2/1	Natur/2
47	146 125	1	Avslag/1 Slagen kvarts/1
48	149 120	1	Avslag/2
49	Fynd norr om 114, vid rotvälta		Avslag/1 snyggt

Bilaga 3.

Projektorganisation och genomförandeplan

Projektorganisation

Projektledare för undersökningarna vid Skatmossen är Bengt Nordqvist (Arkeologiska institutionen, Göteborgs universitet). Undersökningen har skett i samarbete med bl.a. Varbergs fornminnesförening. Föreningens medlemmar har deltagit i själva undersökningsarbetet i fält. Följande medlemmar deltagit:

Bengt Bengtsson.	Göran Bengtsson
Inga-Lill Svensson	Mikael Byström
Mariann Nyqvist	Tord Svensson
Jarl-Erik Gustavsson	Ove Johansson
Bengt Mellgren	Göran Bengtsson

Genomförandeplan

Utgrävningar skedde under vecka 16, år 2000. 27 meterrutor grävdes varpå undersökningsområdet har dokumenteras och marken återställts. Efter avslutat fältarbete har rapportarbetet påbörjats vilket har pågått under närmare ett års tid.

Fält- och rapportarbete

Fältarbetet har tagit 4 arbetsdagar i anspråk. Rapport över de arkeologiska undersökningarna kommer att skickas till Länsstyrelsen senast ett år efter avslutad undersökning.

Resursfördelning och kostnader

Undersökningen ingår i projektet *Pionärbosättningar under senpaleolitikum* och undertecknad har erhållit medel från Brita och Sven Rahmns Stiftelse för att bl.a. kunna utföra denna undersökning. I detta arbete ingår såväl utgrävning som avrapportering.

Förmedling

Artiklar

- Internet tidningen **Artefact**:
Spåren av de sista mammutjägarna?

Media:

- Inslag om grävningen sändes i regional sändningar i *Västnytt* och *TV4* den 20 april 2000.
- Information om grävningen förmedlades även av rikstäckande nyhetsmedia den 20 april 2000. Både *Aktuellt* och *TV4* visade reportage.
- *TT* förmedlade nyheten om grävningsresultaten återigen på morgonen den 2 mars 2001.
- Den regionala radiokanalen, *Radio Halland*, sände om grävningen den 2 mars 2001.

- Inslag om grävningen sändes återigen i regional sändningar i *Västnytt* och *TV4* den 2 mars 2001.
- Information om grävningen förmedlades återigen av rikstäckande nyhetsmedia den 2 mars 2001. Både *Aktuellt* och *TV4* visade reportage.
- *TT* förmedlade nyheten om grävningensresultaten återigen på morgonen den 2 mars 2001.
- Den regionala radiokanalen, *Radio Halland*, sände återigen om grävningen den 2 mars 2001.
- TV-programmet *Landet runt* sände upprepade gånger avsnitt om utgrävningen under den andra vecka i mars.

Till detta kommer ett stort antal tidningsartiklar i såväl lokalpress som rikspress

Figur 16. Pressvisning vid Skatmossen den 20 april 2000.

Bilaga 4 .

Schaktplan över undersökning år 2000

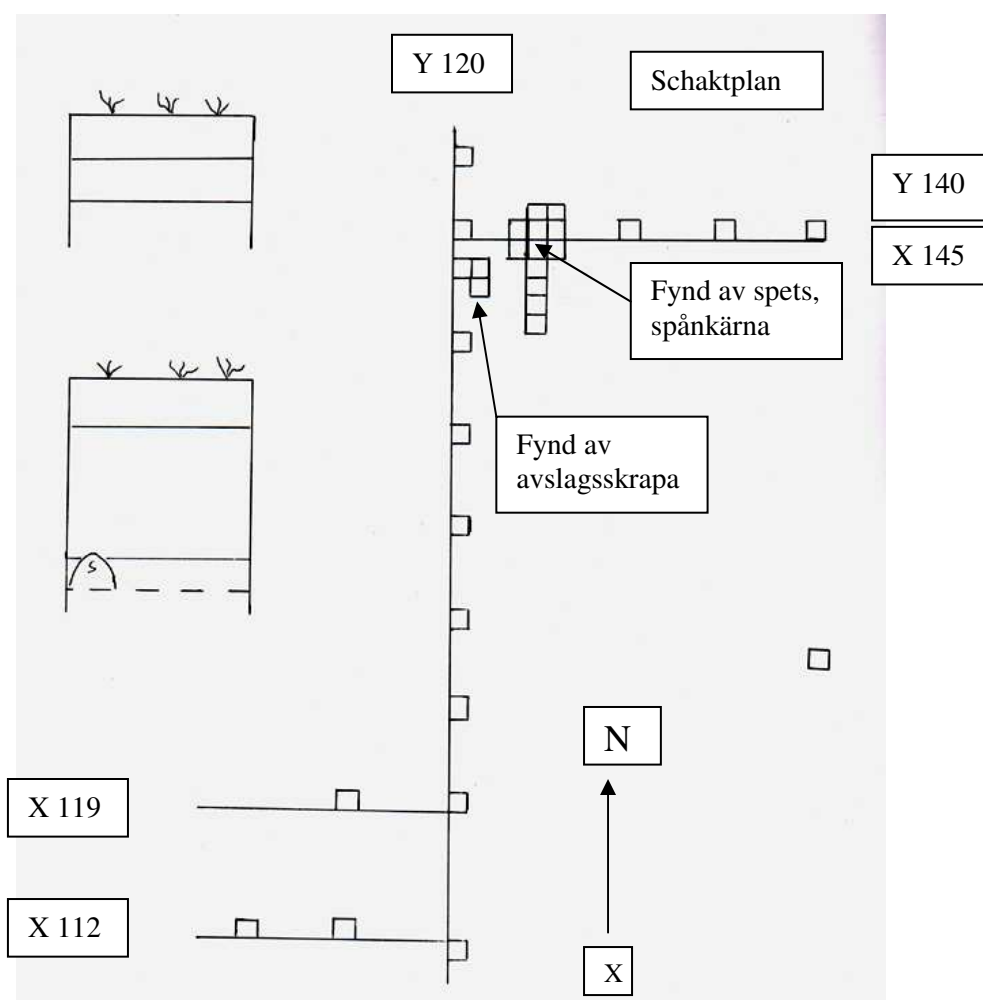

Fig 17. Schaktplan över undersökt ytan år 2000. Rutorna återger 1m.

Schaktplan över profiler år 2000 och 2003

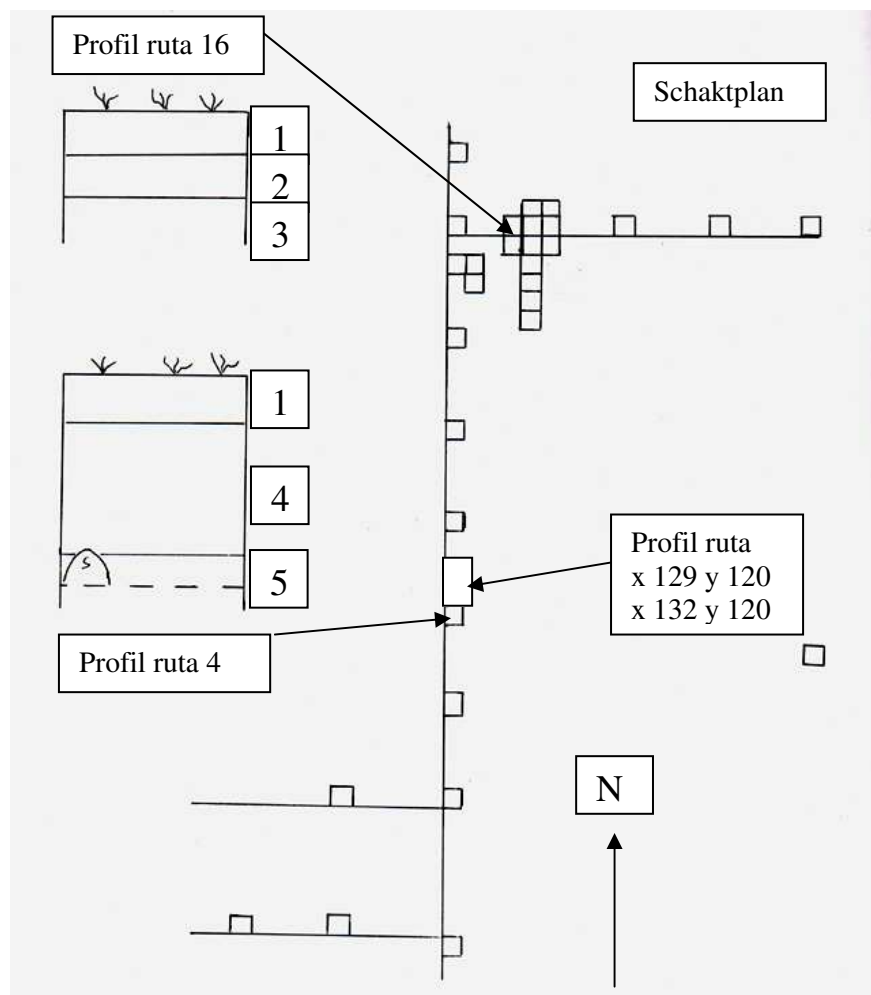
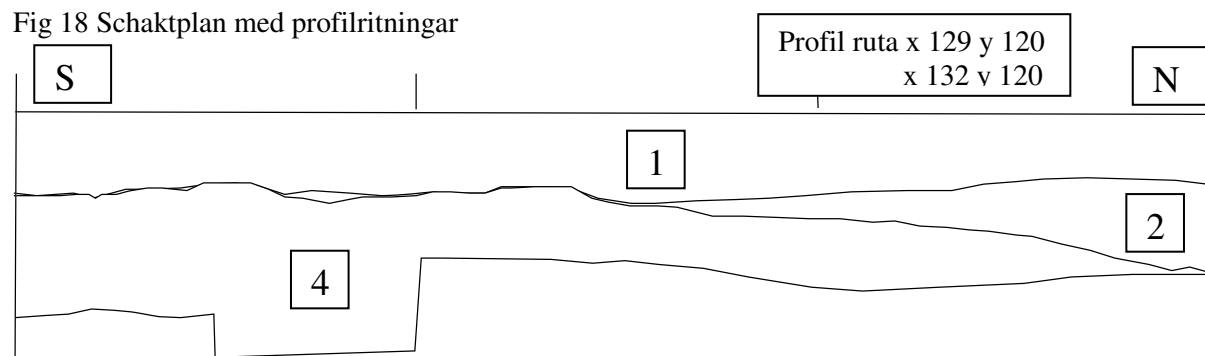

Fig 18 Schaktplan med profilritningar

Lagerföljd:

Lager: 1 matjord

2 grusig sandlager innehållande alla partikelstorlekar (ej sorterad)

3 samma som 2 dock ej genomgrävd

4 grusigt sandlager (sorterad, de finaste kornstorlekarna saknas)

5 grå sandig silt (fynd av slagen flinta i de övre 5 cm av detta lager- i profilruta 4)

Kommentar till profilritningarna:

Profil ruta: 4 - var 90 cm djup

Profil ruta: 16 - var 50 cm djup

Profil ruta: x 129 y 120

x 132 y 120 var 50 cm djup